

NASLOVNICI POD ROB

DR. ANTON SCHWAIGHOFER

Gradivo za naslovno temo tokratne *Erjavecje* smo ponovno poiskali med pomembnimi osebnostmi za razvoj odonatologije v širšem slovenskem prostoru. Na naslednjih straneh bomo tako predstavili življenje in delo gimnazijskega profesorja dr. Antona SCHWAIGHOFERJA, ki je na prelomu 19. stoletja deloval na ozemlju takratne avstrijske Štajerske.

Anton SCHWAIGHOFER se je rodil 14. septembra 1855 v kraju Mondsee blizu Salzburga. Po gimnaziji v Salzburgu in maturi, ki jo je opravil z odliko, je nadaljeval s študijem na dunajski univerzi, kjer je promoviral leta 1878. Kmalu zatem je opravil učiteljski izpit iz prirodozlovja kot glavni predmet ter matematike in fizike kot stranska predmeta. Kljub vzornim spričevalom je SCHWAIGHOFER moral dolgo čakati na prvo službo, saj jo je dobil šele leta 1881 na privatnem dekliškem liceju na Dunaju, ki ga je nato v letih 1888-1892 tudi vodil.

Avstrijsko prosvetno ministrstvo ga je z odločbo dne 27. avgusta 1893 imenovalo za profesorja prirodoписа na takratni državni klasični gimnaziji v Mariboru (originalni vir - *Jber. Staatsgymn. Marburg* (1893) - navaja za letnico imenovanja 1893, medtem ko Šedivý (1971), sklicujoč se na isti vir, omenja letnico 1892; *op. p.*), kjer je na tem mestu nadomestil profesorja Johanna Schmiererja in Cajetana Lippitscha. V učnem planu, objavljenem na koncu šolskega leta 1893 lahko tako preberemo, da je Anton SCHWEIGHOFER (Dr. Philosophie, wirklicher Gymnasiallehrer) poučeval prirodoпис na vseh nivojih, dodatno v prvem razredu še matematiko, mineralogijo v tretjem in petem letniku, od leta 1895 pa tudi kaligrafijo in stenografijo. SCHWAIGHOFER je bil med učenci priljubljen, saj je mladini znal vcepiti ljubezen do prirodoписа in jim zanimivo odkrivati čuda narave. Veljal je za vzor elegance v Mariboru, slovensko naj ne bi govoril, je pa bil naklonjen in razumevajoč do slovenskih dijakov, ki so se zlasti v prvih razredih mučili z nemščino. Kot učitelj naravoslovja je bil tudi skrbnik šolske zbirke naravoslovnih objektov, ki je ob njegovem prihodu obsegala kar 15.116 kosov, ob odhodu iz Maribora pa jih je štela že preko 16.000. Primerke in preparate so mu prinašali številni prijatelji in učenci in čeprav je vsakoletna obogatitev zbirke v poročilih gimnazije natančno opisana, kačji pastirji z izjemo preparata ličinke modrozelenе deve *Aeshna cyanea* (*Jber. Staatsgymn. Marburg* (1896)), niso nikjer omenjeni.

Leta 1901 je SCHWAIGHOFER prevzel mesto profesorja na takratni II. državni gimnaziji v Grazu, le pet let kasneje pa je postal direktor novo ustanovljene II. državne realke v Grazu. Do prve svetovne vojne in kasnejše upokojitve leta 1920 je bil na tem mestu zelo aktiven in je med drugim zaslužen tudi za izgradnjo nove šolske zgradbe. Umrli je 21. marca 1933 v Grazu, star 78 let.

Tekom poučevanja v Mariboru je SCHWAIGHOFER zelo malo objavljajl in razen prvega dela serije »*Die mitteleuropäischen Libellen*« (Schwaighofer, 1895), ni o njegovi odonatološki aktivnosti prav nič znanega. Njegovo delo pa ni zato nič manj pomembno, saj je že v tem prvem delu monografije o srednjeevropskih kačjih pastirjih začrtal njeno načrtovano vsebino, poleg tega pa na preko 20 straneh sploh prvič na naših tleh zelo podrobno predstavil morfologijo kačjih pastirjev in sestavil tablice za določanje 78 srednjeevropskih vrst. Naslednji del naj bi vseboval oznake družin, skupin in rodov ter podrobne opise posameznih vrst – to bi bila predvsem vsebinska dopolnitev sestavljenih določevalnih tablic – zadnji del pa naj bi predstavljal anatomske in biološke značilnosti kačjih pastirjev, pri čemer bi govoril tudi o ličinkah. Prvi, v Mariboru objavljeni del monografije je torej bolj splošne narave – favnistični podatki ali opažanja iz Štajerske niso omenjena niti z besedico.

Šele 10 let kasneje, ko je že nekaj časa služboval v Grazu, je izšel naslednji del SCHWAIGHOFERJEVE monografije (Schwaighofer, 1905a). V njej je sledil napovedanemu načrtu in zelo podrobno opisal predstavnike družine Libellulidae, dodal pa je tudi obsežen seznam literature iz katere je črpal gradiva za opise. Vrste, ki jih je sam opazoval na Štajerskem -v glavnem le v okolici Maribora in Graza - je označil z zvezdico. Moti pa se, kdor bi od tega pričakoval kaj več: SCHWAIGHOFER se je namreč izjemno dosledno izogibal vsakršnemu navajanju točnih lokalitet, kar nekoliko zmanjšuje vrednost njegovega izjemnega dela. Opisi posameznih vrst, sinonimika, čas pojavljanja, njihova razširjenost in »navade« pa so zato prikazani zelo podrobno in brez pretiravanja lahko trdimo, da gre za eno najboljših odonatoloških del takratnega časa na evropskih tleh. Pri splošnih opisih bivališč posameznih vrst kačjih pastirjev je skoraj nemogoče razlikovati med povzetimi podatki iz literature in avtorjevimi osebnimi izkušnjami, saj ga je tozadevno le pri nekaterih vrstah pero nekoliko zaneslo. Tako pravi, da je dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* najlažje lovil iz vejic mladega drevja v bližini ribnikov, da črni kamenjak *Sympetrum danae* na Štajerskem ni redek in da se pojavlja od nižin do hribovja, videval pa ga je tudi na neobdelanih njivah itd. Vsaj pri opoldanskem škrlatcu *Crocothemis erythraea* pa se je SCHWAIGHOFERJU favnistični koncept nekoliko izjalovil – črno na belem lahko namreč preberemo, da ga je ujel pri Mariboru!

Naslednji del monografije, ki je izšel že leto kasneje (Schwaighofer, 1906) je po konceptu identičen prejšnjemu, podrobno pa obdeluje družino Aeschnidae, pod katero so takrat združevali poddružini porečnikov Gomphinae – kamor je bil vključen tudi rod studenčarjev *Cordulegaster* – in dev Aeschninae. Tudi tukaj so vrste, ki jih je avtor zabeležil na Štajerskem označene z zvezdicami, podrobnih podatkov o najdišču pa ne najdemo pri nobeni od njih. Žal se tukaj njegove objave v sklopu načrtovane monografije končajo in družina Agrionidae, oz. celotni današnji podred enakokrilih kačjih pastirjev, ni prišel nikoli na vrsto. Enako velja tudi za načrtovani zadnji del, ki bi zaokrožil vsebino in vključeval

tudi poglavja o ličinkah. Literatura govori o tem, da je imel zelo veliko gradiva že pripravljenega, vendar zaradi službene prezasedenosti na mestu direktorja ter ukvarjanja z drugimi temami (tudi npr. botaniko), rokopisov ni nikoli povsem dokončal.

Omeniti je treba, da je bil SCHWAIGHOFER tudi soustanovitelj entomološke sekcije štajerskega prirodnoslovnega društva s sedežem v Grazu. Tukaj je na rednih srečanjih vsaj dvakrat predaval o kačjih pastirjih, najprej o odraslih žuželkah (Schwaighofer, 1905b), nekaj let kasneje pa tudi o njihovih ličinkah (Schwaighofer, 1908). V poročilu o slednjem predavanju je najti navedbo, da je bilo dotlej za celotno Štajersko (t. j. avstrijski in slovenski del) zabeleženih 51 vrst kačjih pastirjev. Dodan je še poziv, da naj člani sekcije na sestanke prinašajo tudi zbrane kačje pastirje, da bi tako dopolnili sliko in vedenje o tej skupini žuželk na Štajerskem.

Njegov zadnji prispevek (Schwaighofer, 1912) je izšel v okviru pregleda zoološke literature za Štajersko, ob priliki 50-letnice štajerskega prirodnoslovnega društva. V njem je SCHWAIGHOFER zbral literaturo in zelo podrobno orisal zgodovino štajerskih raziskav skupine "Pseudoneuroptera amphibiotica", ki je takrat obsegala družine Libellulidae (kačji pastirji), Ephemeridae (enodnevnice) in Perlidae (vrbnice). Zanimivo je, da v pregledu povzema tudi nekaj slovenskih favnističnih podatkov drugih avtorjev (R. Puschig, P. G. Strobl), zato bo tudi ta prispevek razumljivo vključen v gradivo za odonatološko bibliografijo Slovenije.

Delo dr. Antona SCHWAIGHOFERJA je gotovo eden od najpomembnejših mejnikov v raziskavah kačjih pastirjev na ozemlju nekdanje Štajerske, ki je danes razdeljena z državno mejo. Kljub temu, da njegovi prispevki ne vsebujejo natančnih favnističnih podatkov je moč sklepati, da je velik del materiala in opazovanj avtor vendarle zbral prav v okolici Maribora, kar domnevajo tudi nekateri avstrijski avtorji (Stark, 1976). Čeprav so njegova dela napisana v nemščini je pomembno, da je prvi del njegovega monografsko zasnovanega dela nastal in bil objavljen na naših tleh. Zato je vsekakor prav, da smo si ga "prilastili" tudi pri pregledu zgodovine slovenske odonatologije.

Za vsestransko pomoč pri pripravi prispevka se najlepše zahvaljujem prof. dr. Boštjanu Kiauti (Bilthoven, Nizozemska) in dr. Wernerju Holzingerju (Graz, Avstrija).

SCHWAIGHOFER, A., 1895. Die mitteleuropäischen Libellen, Teil 1. *Jber. Staatsgymn. Marburg* 1895: 3-26, 1 tab.
SCHWAIGHOFER, A., 1905a. Die mitteleuropäischen Libellen, Teil 2. *Jber. II. Staatsgymnasium Graz* 36: 3-44.
SCHWAIGHOFER, A., 1905b. Über Libellen. *Mitt. naturw. Ver. Steiermark* 41(1904): lxvii-lxviii.
SCHWAIGHOFER, A., 1906. Die mitteleuropäischen Libellen, Teil 3. *Jber. II. Staatsgymnasium Graz* 37: 5-33.
SCHWAIGHOFER, A., 1908. Über Libellenlarven. *Mitt. naturw. Ver. Steiermark* 44(1907): 321-323.
SCHWAIGHOFER, A., 1912. Literatur über steiermärkische Pseudoneuropteren. *Mitt. naturw. Ver. Steiermark* 48(1911): 304-307. ŠEDIVÝ, J., 1971. Profesori klasične gimnazije v Mariboru II. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Nova vrsta 7 (XLII) letnik 1971: 106-147. STARK, W., 1976b. *Die Libellen der Steiermark und des Neusiedlersee-gebietes in monographischer Sicht*. Inaug.-Diss Univ. Graz, Graz.

(M. BEDJANIČ)